

Тирлич хрещатий

Євген Шморгун

Спускаємося пригоринським схилом, коли бачимо — знайома трава. Продовгувате хрещате листя, характерні зелено-сині квіточки в пазухах верхніх листків... Ну звичайно ж це він, тирлич хрещатий!

— Візьмемо і це місце собі на замітку, — мовить Іван Михайлович, дістаючи блокнота. — Може, якому лікареві зілля знадобиться.

Так, лікарі знову починають повертатися до тирлича. Кажуть, допомагає при недугах, ще й добре допомагає. А було...

Пригадалося вичитане з одного травника кінця минулого століття: "Рослину... вживали раніше від лихоманок, глистів і навіть від чуми. Останнім часом її пропонували від водобоязні. Також славилася вона як засіб для загоювання ран. Та нині лікарі не застосовують це зілля зовсім..."

Зовсім не зовсім, але, на жаль, в кінці минулого століття в основному було так. Та й потім лікарі майже не зверталися до послуг цієї рослини, як і до багатьох інших так само корисних у змаганні за здоров'я людини. А сталося усе гак тому, що їм перейшла дорогу хімія: на той час з'явилися штучні сильнодіючі ліки, і медицина віддала їм перевагу.

А були часи, коли цей тирлич мав-таки завидну славу, і йому приписували, як і дивосилові, багато такого, чого в природі взагалі не могло бути. Уявіть собі...

Та давайте краще розгорнемо добре знану всіма нами "Ніч перед Різдвом" Миколи Гоголя, а там прочитаємо таке:

"Відьма сама відчула, що холодно, дарма що була тепло вдягнена; і тому, піднявши руки догори, відставила ногу і, прибравши позу людини, що мчить на ковзанах, не зрушившись жодним суглобом, спустилася вниз, ніби по крижаній похилій горі, і просто в комин".

Скажете, до чого тут відьма, коли мова йде про тирлич? А до того, що колись наші предки справді вірили у відьом і в те, що вони можуть літати на помелі, вилах, лушні чи на кочерзі, і обов'язково через комин. І що здатність літати їм дарував... тирлич: для цього треба було натертися його відваром під пахвами. Виходило, що без тирличу відьма — ніщо. Отак!

А справжній тирлич буцімто ріс тільки в Києві на Лисій горі.

Якщо це зілля поталанить добути комусь із простих смертних, то для такого щасливця не існуватиме нічого неможливого: йому відкриють свої таємниці і дерева, і трави, і гори, і води.

Та не так просто тирлич дається до рук, бо пильно охороняє його нечиста сила. Той, хто наважиться добувати це чар-зілля, ризикує життям. Для початку треба було вдосвіта на Івана Купала без лопати і без ножа виконати корінь плакун-трави. Ця трава, за повір'ям, відганяла всяку нечисть, змушуючи її плакати. Корінь плакуна

засушували, вішали на червоній нитці на шию і цілий рік носили під сорочкою. Аж тоді вже не страшно було йти на Лису гору, розганяти відьомський хоровод і рвати тирлич.

Та минали роки, і чудесна сила чар-зілля поступово кудись зникала, ніби випаровувалася. А коли всі цікаві переконалися, що росте воно не тільки в Києві на Лисій горі, а й біля рідного села чи міста, то й зовсім інтерес до тирличу зачах: що може бути, мовляв, надзвичайного в рослині, коли її, хай не отак запросто, але можна при бажанні знайти?

Лише сільські дівчата не втрачали віри у хрещате зілля, вишукували його, потай рвали, виходили опівночі за ворота й одним подихом випалювали: "Тирлич, тирлич, нам хлопців приклич, од одного до двох, од двох до трьох, од трьох до чотирьох... од одинадцяти до дванадцяти!" — Говорили так, та й закопували мерщій зілля біля воріт.

Пригадую, одного разу, в дитинстві ще, я мимохіть підслухав таке дівчаче намовляння. Тоді мені так хотілося, щоб воно справдилося. Бо вельми вже невеселим було наше село без дорослих чоловіків, які десь далеко-далеко, аж на війні, уже кілька зим зимували і кілька літ літували.

Я розповів про почуте сусідським хлопчикам Павлові і Ростиславові. І ми втрьох шукали тирлич, потай від матерів вибігали вночі на вулицю й благали: "Тирлич, тирлич, батька приклич..." І мені з Ростиславом тирлич допоміг, а Павлик свого батька так і не докликався...

Відтоді минули роки і роки. Та кожного разу, натрапляючи на тирлич-зілля, мене охоплює дивне почуття, ніби доторкаюся до якоїсь особливої таїни, заповіданої дитинством на все життя.

— У долі тирлича, — кажу, — зараз починається другий розквіт.

— Не другий, а третій, — поправляє Іван Михайлович. — Тисячоліття тому в наших предків-слов'ян це зілля було не менш популярне, ніж тепер звіробій. Мабуть, не було хвороб, які б не лікували тирличем. Тоді це зілля ледве зовсім не винищили. Отже, слава для рослини — іноді вельми кепська штука...